

בלק - למה נקראת פרשתנו על שם רשע?

השיחה: לקוטי שיחות חלק כ"ג, שיחה א' לפרשת בלק • siha.beiyoune@loubavitch.fr

והנה, על פי זה החיד"א מסביר שכשם שאֶזְכּוֹר עבודה זרה הכתובה בתורה - מותר, גם אֶזְכּוֹר שם רשע הכתוב בתורה - מותר.⁷ ועפ"ז לכאורה מתורצת שאילתנו, שאכן אין איסור באזכור שם הרשע "בלק", מכיון ששמו הוזכר בתורה.⁸

אלא, שאין זה עונה כלל על השאלה: הסבר החיד"א שולל רק שאין איסור לקרוא בשם רשע הכתוב בתורה, אבל איננו אומר שזה מצווה לחפש לקרוא דווקא בשם זה... וא"כ למה מתעקשים לקרוא פרשתנו בשם "בלק" במקום "יִרְאָה" וכו'?

מקור 3:

ועוד יותר קשה, ובהקדים, דהנה, על הפסוק בפרשת בשלח בו הקב"ה אומר למשה **"דַּבֵּר, אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ... לִפְנֵי בַעַל צְפֹן..."**, שואלים **"בעלי התוספות** אין יכול הקב"ה לְמַקְּם אותנו על פי עבודה זרה זו⁹, והרי למדנו שאסור לומר לחברו "המתן לי בצד עבודה זרה פלונית"?

ועונים התוספות, שאיסור זה הוא "דווקא לאדם, אבל להקב"ה לא". ומוכיחים זאת מזה ש"מצינו שהקב"ה יושב ודן את כל העולם אפילו בשבת ואפילו בראש השנה ויום הכפורים, אף על פי שלישראל אסור [לדון]".

והנה, **"ה"אור שמח"**¹⁰ שואל על תוספות זה דלכאורה היה יכול לתרץ תירוץ הרבה יותר פשוט! - מכיון שע"ז זו הוזכרה בתורה, ממילא מותר להזכירה, (וכפי שלמדנו בסנהדרין)¹¹!

אמנם, מעצם תשובת התוספות משמע שמוכרחים לומר שההיתר להזכיר שם עבודה זרה שכתוב בתורה קיים דווקא כאשר ההזכרה היא **סתמית**, ללא צורך וחיובות, אבל הזכרה שהיא לצורך כלשהו, כגון "המתן לי בצד עבודה זרה פלונית", אשר על ידי כך הוא "נותן בה ממשות" - אסורה אפילו לגבי עבודה זרה הכתובה בתורה.

וא"כ, מתחזקת שאילתנו, למה הקב"ה רצה לקבוע ולהנציח שם רשע בתורה, בכך שעד היום מזכירים כל הפרשה בשמו!

מקור 4:

הדבר יובן בהקדים שאילה כללית על ביאור התוספות: למה שיהיה "מותר" ורצוי מבחינת הקב"ה להזכיר שם עבודה זרה?

⁷ לשון החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סימן יא: "וכי היכי דהתורה הזכירה שמות הרשעים היא שרי לן להזכירם. ומה שהתורה הזכירה שמות עבודה זרה יש בו סוד והכי נמי הזכירה הרשעים".

להעיר שהחיד"א לא מדבר כלל בתשובה זו על שם פרשתנו "בלק", אלא זוהי פשוט תשובה הלכתית בקשר לשמות שמותר ואסור לתת לילדים.

⁸ חשוב לציין ש"בלק" אינו שם של עבודה זרה! רק שכשם שישנו אופן בו מותר להזכיר שם של עבודה זרה, כך ישנו אופן בו מותר להזכיר שם רשע.

⁹ רש"י שם: "לפני בעל צפן - הוא נשאר מכל אלהי מצרים, כדי להטעותו, שיאמר קשה [זנקה] יראתן [אלוהי שלהם]".

¹⁰ ביוגרפיה - אור שמח: ר' מאיר שמחה הכהן נולד בשנת תר"ג (1843). בשנת תרמ"ח (1888) מונה לרב הקהילה הליטאית בדווינסק (דנבורג), במקביל לר' יוסף רוזין ('הרוצ'ובר') ששימש כרב הקהילה החסידית.

¹¹ לשון האור שמח בהלכות ע"ז פרק ה הלכה יא: "לכן אמר השם יתברך לפני בעל צפון נכחו תחנונו כו', אף על פי שאסור לאמר שמור לי בצד ע"ז כו', דכתוב בתורה מותר להזכיר, ויעוין תוס' עה"ת, ותמוהים".

היינו שהאור שמח נשאר בצריך עיון. אם כי הרבי בשיחה מוכיח שדברי התוספות אינם עומדים בסתירה לגמרא בסנהדרין, וכפי שנבאר.

הערה למגיד השיעור: השיחה מבוססת על שיחת בלק תשכ"ד. הנחת השיחה נמצאת במדור "הוספות" (יש הוספה מעניינת בהנחה, אחרי הביאור המרכזי השיחה). תחילת השיחה קצת עיוני אם כי מאוד מעניין ולכאורה מתאים לכל הקהלים (לקצר קצת בהתחלה לקהלים מתחילים).

מקור 1:

הזכרנו פעמים רבות החשיבות שיש לתת לשם הפרשה¹, ש"מנהג ישראל תורה הוא", ושמות אלה הם שמות תורניים.

על פי זה, נשאלות ב' שאלות בהקשר לשם פרשתנו - "בלק":

(א) ובהקדים, דהנה על הפסוק במשלי **"זָכַר צְדִיק לְבִרְכָה וְשֵׁם רָשָׁעִים יִרְקָב"**, דורשת הגמרא במסכת יומא ש"שם רשעים ירקב" פירושו ש"ירקביות תעלה בשמותן" בכך שאף אחד לא יקרא לבניו בשם רשעים אלה.

וא"כ, איך נקראת פרשה שלימה על שם רשע גמור כ"בלק"?² הרי בלק היה רשע שהיה שונא אותנו יותר משאר שונאי ישראל, בכך שלא רק שרצה לשעבד אותנו כשאר שונאינו, אלא פשוט רצה לחסל אותנו לגמרי, בדיבורו וללא מלחמה.³

(ב) חוץ מבעייתיות שם "בלק", יש גם שאילה כללית יותר, הרי שם הפרשה צריך לבטא את תוכן הפרשה, כמוסבר בתניא⁴ שבשם כל דבר, אפשר למצוא את תוכנו.

ולכאורה, התוכן העיקרי של פרשתנו אינו "בלק" כלל וכלל, אלא רוב הפרשה עוסקת בניסיונות בלעם לקלל אותנו, ובברכות הנפלאות שיצאו מזה!⁵

מקור 2:

על השאלה הראשונה היה ניתן לתרץ, שאֶזְכּוֹר שם רשע בתורה לא מפריעה לנו, על דרך זה שאֶזְכּוֹר שם עבודה זרה שהוזכרה בתורה אינו אסור, וכדלקמן.

דהנה, על הפסוק בפרשת משפטים **"וְשֵׁם אֱלֹהִים אַחֲרֵים לֹא תִזְכְּרוּ"**, מפרש רש"י **"שלא יאמר לו שְׁמוֹר לִי בְצַד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים פְּלוֹנִית או תַעֲמוֹד עִמִּי בְיוֹם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים פְּלוֹנִית"**. היינו, שאסור לְמַקְּם עצמנו באמצעות פסל עבודה זרה, ובכלל, להשתמש בעבודה זרה לשום צורך.

אמנם, **"בגמרא סנהדרין נפסק ש"כל עבודה זרה הכתובה בתורה מותר להזכיר שמה"**⁶.

¹ התעכבנו ע"ז גם בשיחה בעיון לפרשת שלח תשע"ו (חלק י"ג שיחה א').

² ואם תאמר שאין מה לעשות, הפרשה מתחילה עם שמו, הרי גם זה לא נכון, מכיון שפרשתנו מתחילה עם **"וַיִּרְאָ בַלֶּק"**, היה אפשר לקרוא לפרשתנו בשם **"וַיִּרְאָ"** כמו שיש לנו בשם **"וַיִּרְאָ"** או **"וַיִּצְאָ"** שהם המילה הראשונה של הפרשה, או למצוא רעיון אחר...

³ מדרש נחומא בלק ב: **"ושונאן היה [בלק לישראל] יותר מכל שונאים, שכולם היו באין במלחמות ובשעבוד שהן יכולים לעמוד בהן וזה כאדם שהוא מוציא דבר מפיו לעקור אומה שלימה"**.

⁴ תניא שער היחוד והאמונה פרק א: **"בכל הנבראים שבעולם, השמות שנקראים בהם בלשון הקודש הן הן אותיות הדבור המשתלשלות ממדרגה למדרגה מעשרה מאמרות שבתורה... [ועד שמגיעות] באותו נברא להחיותו"**.

⁵ בלק לא היה יותר מגורם חיצוני שגרר את בלעם לתחום זה.

⁶ האמורא עולא סיפר שם שיש ב"קלנובו". ושאל לו רבה: הרי זה שם ע"ז, ואסור להזכירו: ועל ענה, שזה שם ע"ז המוזכר בתורה, ומותר להזכירו.

אין מקום ח"ו לְטֵעוֹת של עבודה זרה, ואדרבה, ברור שאם הקב"ה מזכיר אותה, זה להראות את אפסיותה!
בעצם העובדה שהקב"ה - אלקים אמת, אומר את שם הע"ז, או על-ידי כך שהשם מוזכר בתורת אמת, על ידי זאת מתבטלת הע"ז, בכך שמראים האמת - שהיא אפס מוחלט!

וכן הוא כשיהודי מזכיר שם ע"ז באותו אופן שמוזכרת בתורה (להראות אפסיותה), אז הוא מבטל את ע"ז זו (גם למפרע)!²⁰

מקור 7:

ועפ"ז מובן גם למה פרשתנו נקראת בשם "בלק":

כאשר ישראל משתמשים בשם "בלק" כשם של פרשה בתורה, הם אינם מתכוונים להנציח שמו בהיסטוריה ולזכור אותו כמלך טוב... אלא פשוט מתכוונים לשם "בלק" כפי שהתורה מדברת אודותיו: מיד כשמזכירים השם "בלק", זוכרים ומבטאים את הגנאי שלו... הוא-הוא המלך שהתכוון ועשה תכניות גדולות לקלל את ישראל, ולא הצליח כלל בכך!

מקור 8:

בעצם, יש כאן נקודה עמוקה: לא רק שלא הצליח לקלל, אלא פשוט יצאו ברכות עצומות לישראל (שלא היו מתוכננות אחרת, בדרכי הטבע).

נקודה זו היא חידוש עצום, מכיון שבדרך כלל, כשמבטלים רוע עבודה זרה, שוברים אותה לחלוטין, בלי להשאיר כל זכר ממנה, וכאן, פשוט לוקחים כוח הרוע של בלק, והופכים אותו לטוב! פשוט, יצאו ברכות נפלאות לישראל בזכות יוזמתו!

ולכן נקראת הפרשה בשם "בלק", כי דווקא באמצעותו ועל ידי שכירתו את בלעם נגרמה התעלות לישראל.

מקור 9:

וזוהו אחד מהטעמים לכך שנבואת בלעם היא אחת מהאזכורים ההכי ברורים בתורה-שבכתב על ימות המשיח.

וזאת מכיון שא' מהחידושים העיקריים של ימות המשיח הוא שְׁכָל אומות העולם יתקונו באופן שבמקום לנצל את עוצמתם כדי לשלוט על ישראל, ינצלו עוצמה זו לסייע לישראל.

וכפי שמתאר זאת הנביא ישעיה' "וְהָיוּ מְלָכִים אֲמִינִיף וְיִשְׂרָאֵלִים יִמְיִיקְתִּיף", המלכים עצמם יטפלו בנו במקום לדכא אותנו.

וזוהי מה שראינו בבירור אצל בלעם, הוא רצה לקלל ולדכא אותנו, ובסוף, ממש כחזון ימות המשיח, הוא עצמו יצא מברך ברכות הכי נפלאות שלא שמענו עד אז!

וזוהי הקדמה לשלימות הנפלאה שתהיה בביאת משיח צדקנו, שאז "ועמדו זרים ורעו צאנכם", מלאכתנו תיעשה על ידי אחרים²¹, בגאולה האמיתית והשלימה.

הקשר לקטע הקהל: אין קשר ישיר לשיחה, אבל, מכיון שנמצאים בתקופות הגן ישראל, כאן המקום להזכיר מברק הברכה ששלח הרבי למחנות גן ישראל בשנת תשמ"ח²²: "תהא פתיחת גן ישראל" וכל משך שהותם בו בהצלחה בכל, ובפרט שהשנה שנת הקהל את האנשים והנשים והטף גו'... וּבְגֵימִים בפרט - הדגשת תורה תפלה צדקה, והשם עוזר".

²⁰ ולכן האמורא עולה הזכיר שם הע"ז "קלנבו" בגמ' סנהדרין שם. מכיון שהרגיש צורך לבטל ע"ז זו, ולכן, הזכיר אותה במסגרת תורנית, כדי לבטלה.

²¹ בהערה 59 מעיר הרבי, שלכאורה זהו אחד מהמקומות בו רואים הצנזורה בש"ס, שהלשון צריך להיות "מלאכתן נעשית ע"י אומות העולם".

²² להלן חלק מהמברק, המברק המלא נמצא במדור "הוספות".

הרי טעם האיסור הוא מכיון ש"נותנים ממשות" לעבודה זרה כשמזכירים אותה¹², וזה שייך בְּמִשְׁנֵה תוקף אצל הקב"ה, שאצלו יתברך, גם דיבור נחשב למעשה (כמובא במדרש¹³). וא"כ, פשוט שדיבור הקב"ה נותן עוד יותר תוקף לעבודה זרה, ולמה שיהיה מותר עבורו?

אמנם, היינו יכולים להבין שכוונת התוספות היא שהקב"ה הוא "מעל לחוק"¹⁴, אלא שהדבר אינו כזה פשוט, מכיון שידוע המדרש על הפסוק "מגיד דבריו ליעקב"¹⁵, שְׁמָה שמבקש ממנו הקב"ה לעשות, הוא עושה זאת קודם בעצמו¹⁶.

וא"כ מובן שאין הפירוש שהקב"ה הוא "מעל לחוק", אלא שהטעם בגללו אוסרים לישראל אזכור שם עבודה זרה, פשוט אינו תְּקֵף לגבי הקב"ה, וכפי שנבאר.

מקור 5:

הדבר יובן בהקדים ביאור «ה"יראים"¹⁷ על זה שאזכור שם עבודה זרה בתורה מוריד האיסור להזכיר שם זה, שהטעם בזה הוא, ד"כיון שהזכיר [הכתוב עבודה זרה זן] - נתבטלה".

אמנם, ראינו כמה שמות עבודות זרות שהוזכרו בפירוש ע"י התורה ולא התבטלו (כמו "בעל פעור" וכדומה). אלא, שהפירוש ב"יראים" אינו שהעבודה זרה עצמה מתבטלת, אלא "ודאי נתבטלה" אצל היהודי שהזכיר אותה, וכדלקמן.

דהנה, רצונו האמיתי של כל יהודי, הוא לקיים את כל ציווי התורה¹⁸ ולהתנהג כפי שהתורה רוצה שיתנהג. ולכן, כשם שהתורה מזכירה את שמות האלילים כדי להראות את אפסותם, זה שהם הבל הבלים ושאין יכולים לעזור בשום דבר, כמו כן, כאשר יהודי מזכיר שם של עבודה זרה, כפי שכתוב בתורה, הרי וודאי שעבודה זרה זו נתבטלה אצלו.

ועפ"ז מובן הנאמר «בגמרא סנהדרין, שכל הליצנויות בכלל אסורות, "חוץ מליצנותא דעבודה זרה" - המותרת. וזאת מכיון שתכלית אזכור ע"ז בתורה, הוא כדי לבזות אותה...

מקור 6:

עפ"ז יובן למה אין שום בעיה בכך שהקב"ה מזכיר שם ע"ז:

כאשר אדם מזכיר שם של עבודה זרה, הרי זהו רצונו של האדם להזכירה ובכך הוא נותן לה חשיבות¹⁹, אך מצד הקב"ה

¹² טור יורה דעה הלכות עבודת כוכבים סימן קמז: "ואסור אפילו להזכירה בשמה [של הע"ז] בחינם שלא לצורך". ומבאר על זה הט"ז, שמשלשון הטור משמע ש"באמת אפילו שלא לצורך אסור וכ"ש לצורך, דנראה כמו שנותן בה ממש".

¹³ בראשית רבה לך לך מד, כב: "אף מאמרו של הקדוש ברוך הוא מעשה שנא' לזרעך נתתי - אתן את הארץ הזאת אין כתיב כאן אלא נתתי את הארץ הזאת". היינו שבעצם זה שאמר הקב"ה לאברהם שייחן לו את ארץ ישראל, דיבורו ית' נחשב כבר כמעשה (וא"י שייכת לנו בפועל כבר מאז וכו', ואכ"מ).

¹⁴ וכפי שהיינו יכולים להבין מהדוגמא שהביא עם הבתי דינים של ישראל שסגורים בשבת ויורט ופתוחים אצל הקב"ה...

¹⁵ כתוב חסר בפסוק: "מגיד דברו - הדבר שלו", ומכאן הדרשה של המדרש.

¹⁶ לשון המדרש: "מדת בשר ודם מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום. והקב"ה אינו כן, אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור".

¹⁷ ביוגרפיה: ר' אליעזר ב"ר שמואל ממיץ [הרא"ם] חי בצרפת. היה מבעלי התוספות, מתלמידי הגדולים של רבינו תם, ולמד גם אצל אחיו הרשב"ם. היה רבם של רבים מבעלי התוספות בדורו, ביניהם הראב"ה ור' אלעזר בעל הרוקח. הרא"ם כתב כמה קובצי תוספות, והוא מוזכר פעמים רבות בכתבי בעלי התוספות. בזקנותו כתב את 'ספר יראים', העוסק במצוות ובפריטהם.

¹⁸ «וכהרמב"ם הידוע בהל' גירושין ב, כ: "מאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה הוא לעשות כל המצות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו".

¹⁹ ובפרט כשמזכיר שם הע"ז עבור איזה צורך, כגון כדי לעזור למקם עצמו וכו'.